

K. Farkas Claudia

Giuseppe Bottai és az Iskolai Charta

A fasiszta Olaszország oktatási minisztereként Giuseppe Bottai célja az volt, hogy az „eredeti fasiszta kultúra” létrehozásában közreműködjön, az iskola feladatát pedig abban látta, hogy „új embert” teremtsen, a Mussolini által megálmodottat. 1939-ben kidolgozott iskolapolitikai koncepcióját, a Carta della Scuolát (Iskolai Charta) egyenesen forradalmi ihletettségűnek és egyedülállónak vélte. A nevelést leplezetlenül politikai tevékenységnek fogta fel.

Giuseppe Bottait 1936. november 15-én nevezték ki a Nemzeti Nevelés Minisztériumának élére. Fiatal volt és dinamikus, nagy műveltségű, tele ambíciókkal. Az egyik legtehetségesebb fasisztának tartották. Érdeklődése nagyon korán a kulturális problémák felé fordult, iskolai téren ugyanakkor nem rendelkezett speciális felkészültséggel. De nagyon érdeklődött az iskola világa iránt, a többi fasiszta vezetőnél sokkal jobban.

Volt olyan vélemény a korszakban, miszerint Bottai korában Olaszországban nincs „pedagógia”, esetleg néhány egyetemi katedra nevében lehet találkozni vele, mert az 1923-as Gentile-reformmal – amelyben keveredett a liberális gondolatrendszer a tekintélyelvűséggel – voltaképpen megszűnt. A korszak olaszországi pedagógiai gondolkodása elszakadt a külföldi pedagógiai áramlatoktól, és az olaszokat állítólagosan Mussolinihez kötő „szeretetkapcsolatot” állította velük szembe. A fasiszták az európai pedagógiai hatásokat „kártékony szellemnek” tartották, és heves kritikával illették. A fasiszta doktrína pedagógiai elveinek akartak helyet adni, úgymint töretlen hit, fegyelem, hagyománytisztelet, belső és külső rendezettség, a nevelés alapjául pedig az engedelmességet tették. Természetesen Mussolinit tartották a legnagyobb modern pedagógusnak. Így többé nem tudtak kapcsolódási pontot találni a modern pedagógiával, mert az a diák szabadságát helyezte középpontjába. A fasiszták a modern pedagógiára úgy tekintettek, mint az anarchizmus és a kommunizmus melegágyára, amely veszélyes mának készíti a talajt. A reformpedagógia elveiben csatakiáltást hallottak a fasiszta ellen. A didaktikai elnevezések különbözősége valóban áthidalhatatlan különbségeket rejtett, politikai és neveléstudományi szempontból egyaránt (Palermo 2011).

Ebbe a gondolati ívbe simulva Giuseppe Bottai célja miniszterként az volt, hogy az „eredeti fasiszta kultúra” létrehozásában közreműködjön, új lendületet adjon a „fasiszta forradalomnak”, és a rendszer számára újfajta embereket teremtsen. Ezt a feladatot az iskolánál kezdte. Amikor bemutatta terveit, az 1923-as olaszországi oktatási reform atyjára, Giovanni Gentilére utalt. A Mussolini által korábban a „legfasisztább reform”-nak nevezett Gentile-reformot egy darabig védelmezte, de az 1929-es Konkordátum után már anakronisztikusnak tartotta, és egyre élesebb kritikai hangot ütött meg vele kapcsolatban. „A legfasisztább reformot” valójában nem Gentile, hanem Bottai dolgozta ki. Messze túl akart lépni az 1923-as elképzeléseken, mondván: azóta nagyot fordult a világ, a modern embernek pedig újfajta tudás kell. Meggyőződése volt, hogy az iskolának a Birodalom érdekei szerint kell működnie. Az iskola feladatát abban látta, hogy „új embert” teremtsen, aki kész a „fasiszta életre”, vagyis a Mussolini által megálmodott embert kell kinevelnie (Guerra 1976; Bruni 2005; Guzzo 2003).

A Bottai által kidolgozott és a Fasiszta Nagytanács által 1939 februárjában elfogadott Carta della Scuolára (Iskolai Charta) sokan a fasiszta forradalom új szakaszaként tekintettek. A Bottai-reform mindenekelőtt az „új fasiszta emberiség” megteremtésén fáradozott, újraértékelte a humán műveltség szerepét, a tudomány, a technika és az emberi munka értékéről új kontextusban beszélt. (Vertecchi 2006; La Carta della Scuola del 1939, 2010).

A reform bevezetését hosszas megbeszélések előzték meg, amelyekre Bottai meghívta az érintetteket is. Amolyan didaktikai vitakört szervezett. A megbeszéléseket természetesen Bottai uralta, csakis bátorralan hozzászólások voltak megengedettek. Így nem volt értelmük, hamis konszenzust alakítottak ki. Bottai ugyanis mindig elfelejtette az ellenvetéseket és a hozzászólásokat. Színjáték volt tehát, de arra jó, hogy később elmondhassa, ezt a reformot az iskolai emberek igényei születték, az ő hangjukra figyelt, ez valóban a tanárok reformja, tehát ők magukénak érezhetik. Ezek a megbeszélések folytatódtak a Carta kiadása után is, kötelező dokumentum lévén elmagarázták az elveket, hogy megkönnyítsék az alkalmazást.

A viták Bottainak lehetőséget adtak arra, hogy bebizonyítsa, az olasz iskola komoly bajban van, reformok kellenek. Az iskolát azzal vádolta meg, hogy az antifasizmus menedékháza, nem képes kiválogatni a legrátermettebbeket és nem képes fasiszta állampolgárok nevelésére sem. Nem titkolta, hogy elődjénél jobban, sőt tökéletesen fasiszáltni akarja az olasz iskolát. Bár maga az elnevezés,

„az iskola fasizálása” nem tetszett neki, mert a megfogalmazás ellentétet sejtett az iskola és a fasizmus között. Bottai azonban azt akarta, hogy az iskola és a fasizmus egyet jelentsen, egyé olvadjon. Stílust, rendet, tudást, fegyelmet akart adni az iskolának. Az iskola legfőbb feladata tehát a „fasiszta képzés” megteremtése volt. Azon dolgozott, hogy az iskola világát az „új fasiszta humanizmus” hassa át, vagyis az iskola feladata nem az, hogy az individuumot szolgálja, az individuumnak kell a fasizmus szolgálatába állnia. Úgy vélte, az olasz társadalom igényeinek ez felel meg. Vallotta, hogy az iskolának meg kell őriznie szelektív jellegét, és nemzeti elitet kell képeznie. Nem tömegiskola létrehozásában gondolkodott. A klasszikus kultúra és a modern kor igényeit akarta egyesíteni, tekintettel lenni a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem érdekeire is (Guerri 1976; Bruni 2005).

A rendszer történetében fontos pillanat volt a Carta della Scuola. „Alapvető dokumentum” volt, amely szentesítette az együttműködést az iskola és a párt fiataloknak szóló szervezetei között. A fasiszta Carta Bottai szerint „forradalmi ihletettségű” és „egyedülálló”, a mussoliniánus forradalom újabb lépcsőfoka. Az 1939-es dokumentumot útiránynak szánta, munkatervnek, alaptételnek, a politikai hagyományok megújításának, egységes iskolai koncepciónak. Alapvetései javarészt papíron maradtak a háború kitörése miatt (La Carta della Scuola del 1939, 2010; Boccia 2002; Boselli és Seganti 2006).

A politikai programdokumentum 29 összefoglaló kijelentésben fejezte ki az elveket, a nevelési célokat és módszereket, a fasiszta nevelési koncepciókat, az óvodától az egyetemig, illetve a felnőttképzésig. Tartalmazta a fasiszta doktrínát az államról, az emberről és kettejük kapcsolatáról. Az anyag nem tükrözte az egész párt véleményét, de jelezte, már nem érezték maguknak az 1923-as Gentile-féle reformot. Bottai programpontjai más irányba mutattak, tisztán politikai jellegűek voltak, fasiszta célok fűtötték. Kimondásra került, hogy az iskolának az új generációk emberi és politikai tudatát kell formálnia. Az 1939-es dokumentumban már nemcsak arról van szó, hogy az iskolai intézményeknek a „vezető réteget” kell kitermelniük, hanem ezt kiszélesítve, más igényeket is ki kell elégíteniük, mennyiségileg és minőségileg másokat, de egyformán fontosakat. Az „olasz faj értékeinek” megőrzését hozzákapcsolták a fasiszta kormány politikai célkitűzéseéhez. Nem véletlen, hogy ebben az időszakban voltak napirnden a zsidóellenes intézkedések is, Bottai ebben is zászlós szerepet vitt (Bottai 1989).

A Carta szerint az iskolának nem csupán kulturális képzést kell adnia a fiataloknak, hanem állampolgári és katonai képzést is, a történelmi időknek megfelelően. Rögzítette az olasz iskola struktúráját az egyes szinteken, a különböző intézmények jellemzőit, céljait, célkitűzéseit, az előrelépést és a lépcsőfokokat. Nagyon sok újdonság volt és köztük néhány nagyon jelentős.

Az elvek-célok-módszerek-struktúra együtteseként jellemezhető Carta az iskolát teljesen a fasiszta nevelés eszközévé tette. Programpontjaiban kimondásra került, hogy az iskola az új generációt formálja, a politikai tudatformálás eszköze, amit az olasz faj és civilizáció örök értékei inspirálnak. A Carta della Scuola formálisan mindenkinek garantálta a tanuláshoz való jogot.

Az „iskolai szolgálat” meghatározása nagyon fontos koncepcionális újítást jelentett. Eszerint az „iskolai szolgálat” kötelesség, mert a totalitárius államban mindenkinek ki kell fejtenie képességeit és erejét a nemzet érdekében. A tanulás a diákok morális és kulturális képzését célozza, kiemelt feladat a politikai és katonai felkészülés. Ebben a koncepcióban szerves egységet alkot, és együtt végzi a fiatalok fasiszta nevelését az iskola és a fiatalok számára létesített fasiszta ifjúsági szervezetek, mint a GIL (Gioventù Italiana del Littorio, Olasz Fasiszta Ifjúsági Szervezet) és a GUF (Gruppo Universitario Fascista, Egyetemi Fasiszta Szervezet). Az „iskolai szolgálat” már az első nevelési szintéren elkezdődik négyéves korban, és huszonegy éves korig tart. E gondolatmenet szerint a fasiszta Olaszország szolgálatot ró fiaira, állampolgárként ismeri el őket, akik fontos közfeladatot látnak el, mikortól iskolai szolgálatot teljesítenek. Korábban a privát szférába tartozott, most az állam várja el. A totális állam az egyéntől tökéletes odaadást kívánt, tudása legjavát. Az „iskolai szolgálat” koncepciója szerint mindenkinek úgy kell dolgoznia, hogy kifejtse szellemi és fizikai képességeinek maximumát. Az iskolába járás tehát kötelesség a fiatalok számára, előkészítő arra az időre, amikor elhagyják az iskolát. Az „iskolai szolgálat” a „katonai szolgálattal” van analógiában. Eszerint a fiatal, aki abbahagyja a tanulást, ahhoz a katonához válik hasonlatossá, aki a szolgálati idő előtt leszerel, ami szégyenteljes és nem illik egy fasisztához (La Carta della Scuola del 1939, 2010; Candeloro 1986).

A Carta alapvetései szerint „a tanulás jogát” egyedül a képességek és az eredmények befolyásolják. A Carta garantálja a továbbtanulás jogát a szegény és tehetséges diákoknak is. A testi nevelés hangsúlyos szerepet kap. Bottai elképzelése szerint a gyakorlatok technikáját úgy kell összeállítani, hogy segítse az egyén harmonikus fejlődését, egyúttal a kiképzésnek is feleljen meg, legyen

erkölcsnevelő, adjon önbizalmat, magas szintű kötelességtudatot és önfegyelmet. Az egyetem berkeiben a GUF gondoskodik a fiatalok sportos kiképzéséről és a katonai kiképzéséről. A munka – intellektuális vagy kétkezi – jellemformáló, és társadalmi kötelesség. Az elemi iskolától kezdve minden iskola pontos programmal rendelkezik. Az elsődleges feladat a kulturális javak átadása és a szakmai fejlesztés. Az iskolában folyamatosan működik a szelekció elve, hogy védje funkcióját, sajátos küldetését. A Carta szerint az iskola és család, természetesen szolidárisak egymással, együttműködnek, bensőséges és folyamatos kapcsolatot ápolnak (La Carta della Scuola del 1939, 2010).

A Carta programpontjai szerint az első nevelési-oktatási szint magába foglalja az óvodát is. Erre hárul az a feladat, hogy 4–6 éves kor között fejlessze és nevelje az első értelmi megnyilvánulásokat és a jellemet. Nagyon fontos változásról volt szó az iskolapolitika terén. Azon a meggyőződésen alapult, hogy a hat év alatti gyermekeknek nevelésre van szükségük, nem csupán felügyeletre. Bottai elismerte az óvodák nevelő funkcióját, de az állam nem tudott sokat szólni arra, hogy a rezsim társadalmi és nevelési céljai szükségleteinek kielégítésére alkalmassá tegyék és újjászervezzék.

Bottai koncepciójában fontos szerep hárul az elemi iskolára, amely az értelmi nevelést és a jellemfejlesztést vállalja fel. A Carta della Scuola programpontjai értelmében a hatodik év betöltése után minden kisgyermeknek be kellett iratkoznia az iskolába. A három éves elemi iskolát kétéves, ún. munkaiskola követi. A Carta más programokat és módszereket kívánt bevezetni az elemi oktatásban a falusi és a városi iskolák számára. „Mezőgazdasági iskolák” működése ott volt előirányozott, ahol a lakosság javarészt a mezőgazdaságból élt, messze a várostól. Létrehozásuk háttérben ideológiai és politikai okok álltak, a kormány és a fasiszta párt ugyanis kemény harcot vívott az urbanizáció és a vidék elnéptelenedése ellen. A megoldást az iskola kínálta, ahol fel lehetett fedezni a falusi élet hagyományos értékeit. A mezőgazdasági iskolák alapvetően a mezőgazdasági munka világát jelölték ki a diákoknak. A fasiszta korszakban a falusi élet és a mezőgazdasági munka megszerettetése nemzeti érdekként jelent meg.

A Carta az ún. munkaiskola tanítási programjába gyakorlati feladatokat integrált, hogy a kétkezi munkára ösztönözzön. Ebbe az iskolatípusba Bottai a munkaszeretetet és a kötelességtudatot akarta bevinni, felkelteni a munka iránti érdeklődést.

A hároméves ipari iskolát a minisztérium alkalmassá akarta tenni arra, hogy a modern világban szükséges ismeretekkel lássa el a tanulókat. Az volt a cél, hogy korszerű szaktudást kapjanak, és képesek legyenek a technika által átformált világban jó munkásokká válni (La Carta della Scuola del 1939, 2010; Guzzo 2003).

A Carta szerint a középszintű oktatás alsó tagozatán a hároméves „scuola media” iskolatípus (egyszerűen: középiskola) az emberi kultúra hagyományaira nevel. Itt a latintanítás az erkölcsi és a mentális képzés eszközét jelenti. Modern didaktikai módszerek jellemzik, lépcsőfok a továbbtanuláshoz. A szakiskolában és a technikumban teljesen más a profil. Ez utóbbiak az ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági munkára készítenek fel. A tananyag mennyiségének csökkentése célkitűzés volt, a gyakorlati jelleg erősítésével, a technikumokban ennél is nagyobb térrel a szakmai képzés számára (Guzzo 2003; Bruni 2005).

Felső középiskolai szinten a humán gimnázium megőrizte elit jellegét. Az 1939-es elképzelések szerint ezt az iskolatípust a szemlélődés elindítására szánták, a kritikai szellem kifejlesztésére, ahol nagy hangsúly helyeződik a hagyományörzésre. Bottai nemzetnevelési miniszterként elítélte a humán gimnáziumok „kitágítását”: ellenkező esetben veszélyt látott abban, hogy a klasszikus kultúra leértékelődik. A reálgimnáziumra most nagyobb figyelmet fordítottak, mint korábban, amely eddig „eléldégt”, kevés fejlődési lehetőséget ígérve. A reálgimnáziumi képzés a szándékok szerint a klasszikus hagyományokat a modern élet elvárásaival ötvözze volna (Boccia 2002).

A Carta della Scuola szándékai szerint a tanítóképző a kisgyermek nevelésére készít fel. A négyéves képzést egyéves gyakorlat követi, hogy a jelöltek jártasságot és didaktikai műveltséget szerezzenek a tanításhoz. A hosszabb tanulmányi időbe ezért végeznek egyéves iskolai gyakorlatot. Humanista jellegét megőrizte, de a szemlélet gyakorlatiasabbá vált, mondván: nagyon fontos találkozni a didaktikai gyakorlattal, a munka világával, és jó módszertani felkészültséget kell adni a leendő tanítóknak.

A technikumok különösen közel álltak Bottai szívéhez. Amíg pozícióban volt, minden erejével azon fáradozott – és minden követ megmozgatott –, hogy a technikumok jelentőségét „reklámozza”. Kiállítások keretében próbálták bemutatni, hogy miközben a hagyományos szektorokban értelmiségi munkanélküliség van, addig a technikumot végzettek számára van kiugrási lehetőség. Megpróbálták meggyőzni az embereket arról, hogy „az uralkodó rétegbe” a munkások is beletartoznak, mégpedig teljes joggal. Nem kevesebbet akartak,

mint elismertetni, hogy a technikus képzés csatornája lehet az „uralkodó réteg” képzésének (La Carta della Scuola del 1939, 2010).

A Nyilatkozat az egyetemek kulturális és szakmai céljait úgy jelölte meg, hogy elő kell mozdítaniuk a tudományok fejlődését, és tudományos háttérrel kell szolgáltatniuk az egyes szakmák számára. Emellett politikai és erkölcsi képzés, sport és katonai kiképzés is helyet kaptak az egyetem falai között. A cél profi szakemberek képzése volt, megfelelő ideológiai felkészítéssel.

A dokumentum külön foglalkozik a nők számára létesített oktatási intézményekkel. Azzal a megfontolással, hogy a nőnek más a rendeltetése és a szociális missziója, ezért speciális intézmények kellenek számukra. A kifejezetten a nőknek létrehozott intézmények szellemileg a háziasszonyi munkára és a tanítónői munkára készítene elő. A nőképzéssel kapcsolatban a Nyilatkozat kifejti, hogy a nőknek való szerepek: a feleség- és az anyaszerep. A fasiszták erre alapozva alkották meg gazdaság- és társadalompolitikájukat. Harcot hirdettek a nőtlenség ellen, demográfiai harcba kezdtek, ami megmagyarázza, miért akarták elmozdítani a férjes asszonyokat a hivatalokból és a gyárakból. A nők társadalmi szerepét – mint feleség, és mint anya – felmagasztalták, hisz nekik kell ránevelniük fiaikat és férjeiket a vallásosságra, a hazaszeretetre, az önfeláldozásra.

A felnőttképző kurzusok feladataként a munkásság termelékenységének, hatékonyabb munkájának segítségét jelölte meg az 1939-es dokumentum, a nemzetgazdaság érdekei szerint. A dokumentum a tanárképzést, a tanárok felkészítését különös fontosságú területként kezelte. Kimondta, hogy tehetség, elhivatottság kell a hivatás gyakorlásához, ezért didaktikai centrumok megalakítása is szükséges.

A Carta szerint az iskolák minden válfajában a tanulók akkor léphetnek tovább a felsőbb osztályokba, ha a kurzus végén a diákok vizsgát tesznek. A Carta az „útvonalat” is rögzítette, vagyis azt, hogy az egyes iskolatípusokból hová lehet továbbmenni tanulni.

A Nyilatkozat értelmében tankönyvekről az állam gondoskodik az elemi iskolákban. A középszintű oktatás esetében a használni kívánt kéziratokhoz és jegyzetekhez a Nemzeti Nevelési Minisztériumának állami jóváhagyása kell. Az 1939-es posztulátum azt is rögzítette, hogy a tanítási óraszám – az egyetemeket kivéve – nem lehet 24 óránál több. Különösen hangsúlyos eleme a Cartának a párt és az iskola közötti szoros kapcsolat (La Carta della Scuola del 1939, 2010).

A fasiszta iskola stílusa új hozzáállást követelt. Az igazgatóktól és a tanároktól megkövetelték, hogy komolyan és férfiasan, bátran teljesítsék kötelességeiket, példájukkal járjanak a diákok előtt. A vonatkozási pont természetesen „a Duce magasrendű modellje” volt. A tanárok magatartására nézve előírás volt a pontosság, a rend, a tisztaság, a korrekt magaviselet és beszéd, a tiszta hang. Kívánatosnak tartották, hogy a tanár megjelenése dinamizmust, magabiztosságot, kiegyensúlyozottságot tükrözzön, személyisége harmonikus legyen, mert a nevelő példakép tanítványainak. A jó megjelenés érdekében elvárták a sportos életmódot is. Mondani sem kell, hogy ezen a téren is Mussolini volt a vonatkozási pont, példa és szimbólum is egyben.

A tankönyvpolitika terén is volt változás, mondván: az új céloknak új könyvek kellene. Voltak szerzők, akiket már nem akartak **hallani**. Az iskolai tankönyvek kiadóit is „az iskola embereinek” tekintették. Olyan könyveket akartak, amelyeket fasiszta szellem hat át, szép külleműek, megragadják a gyermekek képzeletét (La Carta della Scuola del 1939, 2010).

Bottai egész reformjában alapvető, hogy a nevelést politikai tevékenységnek fogja fel (Burza 2005; Palermo 2011; Guzzo 2003). „Július 25”-ét követően azonban (a Fasiszta Nagytanács 1943. július 25-i ülésén buktatták meg Mussolinét), a Bottai-reformot senki sem vállalta. A 29 kinyilatkoztatásra, amiből a Carta della Scuola állt, úgy tekintettek, mint ami már nem létezik. Írások sora kárhóztatta, és úgy emlegették, mint ami csak kárt okozott az iskolának. Bottai iskolareformját elhibázottnak, kaotikusnak, a problémák darázs-fészkeként tartotta a közvélekedés.

Irodalom

Boccia, Pietro: *Socializzazione e controllo sociale*. Liguori, 2002, M&P Edizioni.

Boselli, Gabriele – Seganti, Marina: *Dal pensare dalle scuole: riforme*. Roma, 2006, Armando.

Bottai, Giuseppe: *Diario 1935–1944*. Milano, 1989, Edizione BUR Supersaggi.

Bruni, Elsa: *Greco e latino: le lingue classiche nella scuola italiana (1860–2005)*. Roma, 2005, Armando.

Candeloro, Giorgio: Storia dell' Italia moderna. Vol 9. Milano, 1986, Feltrinelli.

Guerri, Giordano Bruno: Giuseppe Bottai un fascista critico. Milano, 1976, Feltrinelli.

Guzzo, Giuseppe: Scuola elementare addio. Catanzaro, 2003, Rubbettino.

La Carta della Scuola del 1939 (é. n.).

<http://antologia.marcovalerio.com/programmi/1939.htm>

(A letöltés dátuma: 2010.01.06.)

Palermo, Giulio: L' Università dei baroni. Milano, 2011, Edizioni Punto Rosso.

Vertecchi, Benedetto: La scuola disfatta. Milano, 2006, Franco Angeli.